

مرکز مطالعات استراتژیک و منطقوی
د ستراتېژیکو او سيمهبيزو خپنو مرکز

تحلیل مطالعه

شماره: ۲۴۵ (از ۱۱ حمل ۱۳۹۷ هـ ش)

این نشریه مجموعه تحلیل رویدادهای مهم سیاسی، امنیتی، اقتصادی و اجتماعی هفته‌وار است که به زبان‌های پشتو، دری، انگلیسی و عربی، توسط محققین مرکز مطالعات استراتژیک و منطقوی تهیه و نشر می‌گردد، تا نهادهای سیاست‌گذار و پالیسی‌ساز از آن استفاده نمایند.

آنچه در این شماره می‌خوانید:

۲	..... مقدمه .....
د تاشکند غونډه او د افغان سولې د بريا فكتورونه	
۴	..... د افغان حکومت د سولې بدليدونکي تګلاره.....
۵	..... د حکومت د سولې د طرحې ارزونه .....
۵	..... د افغان سولې د بريا فكتورونه .....
آغاز سال تعلیمی ۱۳۹۷ و مشکلات موجود در معارف افغانستان	
۸	..... پيشينه معارف در افغانستان .....
۹	..... وضعیت معارف در افغانستان .....
۱۰	..... عوامل وضعیت ناگوار معارف .....

مقدمه

د افغان حکومت له خوا طالبانو ته د تېري میاشتې د سولې وړاندیز په هېواد کې دننه او بهر د سولې بهير د بريا لپاره هيلې راوټوکولي او له همدي کبله د سولې په خبرو کې د افغان حکومت د دریغ دغه نرمښت په پراخه کچه وستايل شو.

په تاشکند کې د تېري اوونۍ غوندي ھم چې د کابل پروسې له دويمې غوندي ايله يوه میاشت وروسته جوړبوري، په ملي او نړیواله کچه په رسنيو کې انعکاس وموند او ګډونوالو یې د افغان حکومت د سولې له طرحې ملاتر وکړ. خو دا چې د یوې میاشتې له تېرپدو سره لا ھم طالبانو د افغان حکومت دغو څرګندو وړاندیزونو په اړه ولې غږگون ونه بنود، په اړه یې د دې اوونۍ د تحلیل په لومړي برخه کې د ستراتېژيكو او سیمهېیزو څېړنو مرکز د څېړونکو شننه لویئ.

د تحلیل په دويمه برخه کې په هېواد کې د بنوونې او روزنې د وضعیت او پکې د شته ستونزو په اړه لویئ. ولسمشر غني د ۱۳۹۷ تعلیمي کال د پرانېستې په مراسمو کې ژمنه وکړه چې په روان لمريز کال کې به دې برخې ته لومړیتوب ورکړي. د بنوونې او روزنې بهير د کیفیت ټیټوالي هغه ستونزه ده، چې په تېره یوه نیمه لسیزه کې پام نه دی ورته شوی. د تحلیل په دې برخه کې په هېواد کې د بنوونې او روزنې مخینه او د کیفیت د ټیټوالي پر عواملو د مرکز د څېړونکو شننه لویئ.

د تاشکند غونډه او د افغان سولې د بريا فكتورونه

د ستراتېژيکو او سيمه ييزو څېړنو مرکز / حکمت الله خلاند

تاشکند تېره اوونی د افغانستان په تړاو د مهمې نړیوالې غونډې کوربه و. په دې دوهورخنۍ غونډه کې د افغانستان او ازبکستان د ولسمېرانو ترڅنګ، د اروپایي تولنې د بهرنې سیاست مشری، د امریکا، بریتانیا، جرمنی، روسيې، چین، فرانسي، سعودي عربستان، ایران، پاکستان، هند او د منځنۍ اسیا د پنځو هېوادونو په گډون له ۲۰ زیاتو هېوادونو او نړیوالو سازمانونو استازو گډون کړي و.

ولسمېر اشرف غني دغې غونډې ته په وينا کې یو ئحل بیا د افغانستان د سولې او امنیت په تړاو د نړیوالې او سيمه ييزې اجماع پر جوړدو ټینګار وکړ او د غونډې له ګډونوالو څخه یې له طالبانو سره د بینالافGANIي سولې د ملاتې غوبستنه وکړه.

د ازبکستان ولسمشر شوکت میرضیایف د افغان حکومت او طالبانو ترمنج د مخامخ خبرو اترو د کوربه توب لپاره چمتووالی و بنود او تینگارې وکړ، چې د افغانستان د سولې پروسه د ټولې سیمې لپاره مهمه ده او سولې ته د رسپدو ګډ هدف باید عملی بنې غوره کړي.

د کنفرانس ګډونوالو په مشترکه اعلامیه کې هم له طالبانو سره د سولې د مخامخ خبرو اترو په اړه د افغان حکومت د وړاندیز ملاتې کړي او له طالبانو یې غوبنتی چې د حکومت دا وړاندیز ومنی.

دا چې د ملي یووالی حکومت د سولې تګلاره په کوم لوري روانه ده، د حکومت د سولې د نوې طرحې ارزونه خه ده او په ټوله کې د سولې پروسې د بريا فکټورونه کوم دي؟ هغه پوبنتنې دي، چې دلته یې د ځوابولو هڅه شوې ۵۵.

د افغان حکومت د سولې بدلبدونکې تګلاره

د ملي یووالی حکومت په تېرو دریو کلونو کې د سولې تګلاره پر بهرنې سیاست را خربده او تر ډېره د سیمه بیزې او نړیوالې اجماع د جوړدو هڅه وشهو. په داخلي اړخ کې، افغان حکومت د دې پرخای چې د خپلو پالیسيو او تګلارو له مخې سولې ته زمينه برابره کړي او د باور جوړونې هڅې وکړي، ټول زور او تکیه یې په همدي وه، چې د زور له لاري افغان طالبان د سولې مېز ته راکش کړي، کوم خه چې په تېره یوهنيمه لسيزه کې یې پایله نه وه لرلې.

د حکومت دا تګلاره تل د امنیتی پښتو قرباني وه او هر کله چې د سولې په پروسه کې وړوکۍ پرمختګ هم لیدل کېده، نو د یوې پښې له کبله به بیا دا پروسه په تېه ودرېده. د ملي یووالی حکومت، په دغه ټول بهير کې له افغان طالبانو سره د سولې د خبرو اترو په برخه کې یوازي د مری د خبرو اترو بريا درلوده؛ خو هغه پروسه هم د ملا محمد عمر د مړینې له افشا کېدو سره تم شوه.

دا لومړی خل و، چې د کابل پروسې په دویمه ناسته کې د حکومت د سولې په دریع کې بدلون ولیدل شو او د زور او پر جګړې د تینگار پر ئای یې، طالبانو ته د مخامخ خبرو اترو د پیل لپاره یو شمبر وړاندیزونه وکړل. په تاشکند کې وروستي غونډه هم په افغانستان کې د سولې او امنیت د تینګښت په موخه، په ۱۳۹۷ لمریز کال کې لومړی هڅه ده، چې د کابل پروسې د دویمي ناستې د طرحې ملاتې یې له اصلې موخو ګنل کېږي.

د حکومت د سولې د طرحي ارزونه

د کابل پروسې په دویمه غوندې کې ولسمشر اشرف غني د حکومت د سولې نوي تګلاره اعلان کړه. دا غوندې په کابل کې د طالبانو له خو خونپريو بریدونو يوازي خو ورځي وروسته داسي مهال جوړه شوه، چې افغان حکومت له دغې دلي سره د سولې خبرې تحريم کړي وي او له همدي کبله تمه نه کېده، چې حکومت دې له طالبانو سره د سولې په خبرو کې دا دوں بې مخینې نرمښت وښي.

د افغان حکومت له خوا له طالبانو سره د سولې د مخامنځ خبرو اترو د پیلپدو لپاره شوي وړاندیزونه په تپره خه باندې یوهنيمه لسيزه کې بې مخینې وو؛ ځکه تر دې مخکې د حکومت د سولې غړتل د طالبانو د تسلیمولو په معنا بلل کېده.

د کابل پروسې په دویمه غوندې کې طالبانو ته د حکومت وړاندیزونه تر دېره د سولې لپاره عملی ګام وبلل شو؛ خو تر ټولو مهمه ستونزه بې دا ده، چې په افغانستان کې د مېشتو بهرنیو څواکونو د برخليک په اړه هېڅ دوں اشاره نه ده پکې شوې. کوم خه چې د طالبانو د جګړې اصلې لامل بلل کېږي.

په ټوله کې د سولې اړوند هره هڅه هيله بنښونکې ده او د حکومت دغه نوبت هم د سولې بهير د بريا په اړه هيلې راتوکولي دي؛ خو داسي برښي، چې د افغان حکومت وروستي هڅې به تر هغه چې د جګړې پر بنستيزو عواملو تمرکز ونه کړي، کومه رغنده پايله ونه لري. همدا لامل دی، چې طالبانو په خپلې چوپتیا سره د افغان حکومت د سولې وړاندیزونو ته مثبت څواب ونه وايه.

د افغان سولې د بريا فکټورونه

اوسمهال داسي بنکاري، چې له طالبانو سره د سولې لپاره د سيمې په کچه د بل هر وخت په پرتله اجماع رامنځته شوې ده؛ خو بیا به هم د افغان حکومت د سولې د طرحي بريا له دوو ټکو سره تړلې وي:

لومړۍ؛ له طالبانو سره د امریکایانو خبرې؛ طالبانو ته د افغان حکومت د سولې له وړاندیزونو یوه ورڅ وراندي، د امریکا کانګرېس او خلکو ته د طالبانو پرانېستي لیکښي، چې طالبان له امریکایانو سره د خبرو اترو په اړه یوه خوله دي. په اوښي وخت کې امریکا د افغان سولې قضيې کې خان د جګړې لوري نه، بلکې دریمګړي بولې؛

خو عملا د افغانستان په ټولو سیمو کې طالبانو ته لاهم تر ټولو سخت گواښ د امریکایي خواکونو د بریدونو دی او له همدي کبله دوی د خپل ځان لپاره د جګړي اصلی لوری امریکا بولي.

طالبان د بهرنیو خواکونو د ټولو اړوند خپلی لوړنۍ غوبنتني په اړه افغان حکومت بېصلاحیه بولي او په داسې حال کې چې امریکا به په ۲۰۱۸ کال پر افغان جګړه ۴۵ مiliارډ ډالره لګوي، دا خبره تر ډېره بریده خپل ځای مومي. ځکه نو ترڅو چې امریکا له طالبانو سره د مخامنځ خبرو اترو برخه ونه گرئي، داسې برېښي چې له طالبانو سره به د افغان حکومت د مخامنځ خبرو لپاره زمينه برابره نه شي.

دویم؛ د طالبانو د دریغ بدلون: ترڅو چې طالبان افغان حکومت او په تېرو ۱۷ کلونو کې دلته جوړ شوی نظام، د یوه حقیقت په توګه ونه مني، د سولې د خبرو اترو د پیلېدو شونتیا کمه برېښي. نړیواله ټولنه او په تېره امریکا هم بنایي چمتو نه شي، چې افغان حکومت د سولې د خبرو اترو له چوکاپه ووئي. که امریکا د خبرو اترو برخه وګرئي، بنایي طالبان هم د بینالافGANي تفاهem له طرحې سره همغږي وښي؛ خو په دې صورت کې بنایي دا دواړه فکتورونه لازم او ملزموم وګمل شي.

آغاز سال تعلیمی ۱۳۹۷ و مشکلات موجود در معارف افغانستان

مرکز مطالعات استراتئیژیک و منطقوی / ضیاءالاسلام شیرانی

سال تعلیمی ۱۳۹۷ هـ ش در مناطق سرد سیر کشور با نواختن زنگ مکتب توسط رئیس جمهور اشرف غنی در حالی آغاز گردید که هنوز هم دروازه‌های صدها مکتب در ولایات مختلف افغانستان به دلیل نامنی‌ها، به روی شاگردان مسدود می‌باشد.

رئیس جمهور غنی در مراسم نواختن زنگ مکتب، سال ۱۳۹۷ هـ ش را سال حمایت از معارف کشور اعلام کرد و به تمام وزارت‌خانه‌ها هدایت داد که با معارف همکاری همه‌جانبه نمایند و معارف را در رأس برنامه خویش قرار دهند.

رئیس جمهور تعهد کرد که تا دو سال آینده برای ۶۰۰۰ مکتب تعمیرهای جدید اعمار خواهد شد و حدود ۲۰۰ میلیون دالر بودجه برای آن تخصیص داده شده است. وی همچنان تأکید نمود که مکاتب مرکز و ولایات کشور را با اینترنت وصل خواهد ساخت و تعهدات که پیش از این در خصوص معاشات معلمین سپرده بود، تا ۲۷ ماه اسد سال جاری بر عملی شدن آن تأکید دوباره نمود.^۱

در این تحلیل بر پیشینه وضعیت معارف در افغانستان، عواملی که معارف کشور را با مشکلات مواجه ساخته و اینکه چگونه می‌توان معارف کشور را از وضعیت ناگوار کنونی بیرون کشید؟ پرداخته شده است.

پیشینه معارف در افغانستان

قبل از تأسیس مکاتب به شکل امروزی، معارف یا تعلیم و تربیه به گونه سنتی در کشور وجود داشت. شاگردان در مساجد نزد ملا امامان و روحانیون، علاوه بر دروس دینی و مذهبی، خواندن و نوشتن را نیز می‌آموختند و این روش تعلیم و تعلم در بیشتر مناطق کشور هنوز هم جریان دارد.

نخستین مکتب به سبک امروزی حدود ۱۱۵ سال قبل از امروز در سال ۱۲۸۲ هـ ش در زمان سلطنت امیر حبیب‌الله خان به نام حبیبیه در شهر کابل تأسیس شد که معلمین و مسؤولین اداری آن از کشور هند بودند.

در زمان سلطنت امیر حبیب‌الله خان علاوه بر مکتب حبیبیه، چند مکتب ابتدائیه دیگر، ایجاد شورای معارف که بررسی مواد درسی، وضع مالی، حفظ و نظم و مسائل اداری مکتبها را به عهده داشت و نخستین دارالمعلمین برای کسانی که سواد را به شکل سنتی آموخته بودند در کابل تأسیس گردید و دو سال بعد ۶۵ نفر از آن فارغ التحصیل شدند.

پس از سلطنت امیر حبیب‌الله خان در زمان امان‌الله خان معارف کشور نسبت به قبل مورد توجه بیشتر قرار گرفت، مکاتب در کابل و دیگر ولایات کشور توسعه پیدا کرد، وزارت معارف تأسیس گردید و نیز انجمنی برای تألیف و ترجمه کتاب‌های درسی و بررسی وضعیت مکتبها و شاگردان در کابل تأسیس گردید.

---

^۱ دفتر ریاست جمهوری اسلامی افغانستان، «سال جدید تعلیمی با نواخته شدن زنگ مکتب توسطرئیس جمهور غنی، آغاز شد» ۴ حمل ۱۳۹۷ هـ: <https://president.gov.af/fa/News/90142018>

این سلسله تا زمان حکومت محمد داود خان به جایی رسید که در سرتاسر افغانستان ۲۲۶۶ باب مکتب تعليمات عمومی وجود داشت و ۵۴۰۰۰ شاگرد در مرحله ابتدائیه، ۱۳۰۰۰ شاگرد در مرحله متوسطه و ۶۰۰۰ شاگرد در مرحله ثانوی در این مکتبها مشغول آموزش بودند.^۲

پس از کودتای خونین کمونیستی در ۷ ثور ۱۳۵۷ هـ، کشور دچار تحولات عمیق سیاسی و اجتماعی شد. متعاقباً حمله نظامی شوروی بر افغانستان باعث به وجود آمدن فضای متفاوت گردید. معارف دستخوش تغییرات فکری شد و اعتماد مردم بر آن، به ویژه در مناطق دور دست کشور کم شد.

تحولات و کشمکش‌های سیاسی، جنگ و منازعات داخلی مسلحه در طول سال‌های ۱۳۵۷ هـ شالی حمله امریکا بر افغانستان در سال ۱۳۸۰ هـ، علاوه بر دیگر بخش‌های کشور، این عرصه را تا حد زیادی متضرر ساخت و ضربه سنگین به پیکر معارف افغانستان وارد نمود.

پس از سقوط رژیم طالبان و تشکیل نظام جدید، وضعیت معارف دچار تحول شد و بیشتر از نظر کمیت پیشرفت نمود. چنانچه در سال ۱۳۸۰ هـ، ۳۳۸۹ مکتب در افغانستان فعال بود؛ اما این رقم در سال بعدی به اضافه‌تر از ۶۰۰۰ باب مکتب رسید؛ سه سال بعد در ۱۳۸۴ تعداد مکتبها به ۸۳۹۷ باب و ده سال بعد از آن در سال ۱۳۹۵ هـ این رقم به ۱۶۰۴۹ باب^۳ رسید که مجموع تمام شاگردان آن نیز بیش از هشت میلیون (۸۸۶۸۱۲۲ تن) می‌رسید.

^۲ «افغانستان په تېره یوهنیمه لسیزه کې»، گزارش تحقیقی و تحلیلی مرکز مطالعات استراتیژیک و منطقوی در مورد وضعیت یکونیم دهه گذشته، صفحه: ۳۴۰، سال چاپ: 1395 هـ.

^۳ سالنامه احصائیوی ۱۳۹۵ هـ، نشر شده توسط اداره مرکزی احصائیه.

وضعیت معارف در افغانستان

هرچند پس از سال ۱۳۸۰ هـ و تشکیل نظام جدید در کشور، معارف افغانستان در طول بیش از یک‌ونیم دهه گذشته بدون شک پیشرفت‌های چشم‌گیری داشته، ولی هنوز هم مشکلات و چالش‌های زیادی این عرصه حیاتی را تهدید می‌کند.

نگاهی به یک‌ونیم دهه گذشته نشان می‌دهد که پیشرفت در عرصه معارف در این مدت بیشتر بر کمیت می‌چرخید و به دلیل عدم توجه به کیفیت آن، در حال حاضر بزرگترین مشکل در این عرصه پایین بودن کیفیت آن به شمار می‌رود.

بر اساس ارقام وزارت معارف افغانستان در حال حاضر سه و نیم میلیون کودک واجد شرایط مکتب در افغانستان، از رفتن به مکتب محروم اند. علاوه بر این مکتب‌های فعال نیز با مشکلات جدی چون نبود استادان مسلکی، لوازم درسی، ساختمان‌ها، موجودیت فساد و غیره روبرو اند. چنانچه خود رئیس جمهور غنی در مراسم آغاز سال تعلیمی ۱۳۹۷ هـ ش اظهار داشت که بیشتر از نصف معلمین در کشور معیارهای تدریس را تکمیل کرده نمی‌توانند.

مشکلات مختلف در این عرصه، کیفیت معارف را به گونه جدی متاثر ساخته است. شاگردانی که بعد از تکمیل دوره ثانوی وارد پوهنتون‌ها می‌شوند، تعدادی قابل ملاحظه شان حتی در نوشتن و املاء نیز به صورت جدی با مشکل روبرو می‌باشند.

از سوی دیگر، سیطره هم‌زمان حکومت و طالبان بر مکاتب و ادارات تعلیمی در مناطق تحت کنترول طالبان نیز مشکلات زیادی را به بار آورده است. برینیاد معلوماتی که مرکز مطالعات استراتیژیک و منطقی چند ماه پیش (در جوزای ۱۳۹۶) به آن دست یافته و نشر کرده بود، معلمین و کارمندان مکاتب در شماری از ولايات نامن کشور معاشات چند ماه خوبیش را به دلیل محدودیت‌هایی که از جانب طالبان روی پروسه اخذ معاشات از طریق بانک‌ها وضع شده، دریافت نکرده و به این ترتیب شمار زیادی از مکاتب با تهدید مسدود شدن مواجه بوده است.⁴

⁴ مرکز مطالعات استراتیژیک و منطقی، «معارف افغانستان در کشاکش حکومت و طالبان»، ۱۳ جوزای ۱۳۹۶ هـ ش:

<http://csrskabul.com/pa/?p=3595>

عوامل وضعیت ناگوار معارف

عوامل وضعیت خراب معارف در کشور را می‌توان در چند نکته ذیل بیان کرد:

امنیت: جنگ جاری و ناامنی در کشور مانند هر عرصه دیگر، چالش بزرگی در برابر معارف نیز شمرده می‌شود. بر اساس گزارش اخیر سازمان ملل متحد سال ۲۰۱۷م خونین‌ترین سال برای مردم افغانستان بود که در آن بیش از ۱۰ هزار فرد ملکی کشته و زخمی شدند. به دلیل ناامنی‌های روز افزون در حال حاضر دروازه‌های بیش از یک هزار مکتب در مناطق ناامن کشور بر روی شاگردان مسدود می‌باشد.

فساد اداری: موجودیت فساد اداری چالش دیگری در برابر معارف افغانستان است. کمیته مستقل مشترک نظارت و ارزیابی مبارزه با فساد اداری سال گذشته (۴ عقرب ۱۳۹۶هـ) با نشر گزارشی گفته بود که موجودیت فساد گسترده در وزارت معارف نگران‌کننده است. در گزارش این کمیته از فساد در روند استخدام معلمین، فروش کتاب‌های درسی در بازار، مشکلات توزیع معاشات معلمین در ولایات کشور و سایر موارد یادآوری شده بود.^۵ نبود ساختمان‌های مکاتب نیز با فساد اداری گره خورده است. به دلیل موجودیت فساد گسترده در وزارت معارف، در بسیاری موارد مکاتب خیالی ساخته شده و پول آن حیف و میل شده است.^۶

کیفیت پایین: پس از امنیت و فساد اداری، کیفیت و سطح پایین تعلیمی در معارف افغانستان، یکی از چالش‌های مهم به شمار می‌رود. بر اساس آمار وزارت معارف افغانستان تنها ۲۷ درصد از ۱۷۰۰۰۰ تن معلم، کمترین شرایط یک معلم مسلکی یعنی فراغت از صنف چهارده را دارا می‌باشند و این وضعیت در کنار عوامل دیگر، مستقیماً بر کیفیت و سطح تعلیم در کشور تاثیر داشته است.^۷

ضعف در مدیریت: مشکل دیگری که در برابر معارف افغانستان وجود دارد، پایین بودن توانمندی اجرائی‌وی سکتور معارف در مرکز و ولایات می‌باشد. سکتور معارف به دلیل کمیود ظرفیت‌های کادری و کاری متخصص و گماشتن افراد غیرمسلکی به دلیل فساد اداری موجود، با مشکل ضعف مدیریت و نظارت ضعیف در مرکز و بیشتر مناطق کشور مواجه است.

^۵ رادیو آزادی: «یافته‌های تازه در مورد فساد گسترده در وزارت معارف»، ۴ عقرب ۱۳۹۶هـ:

<https://da.azadiradio.com/a/28817098.html>

^۶ رادیو آزادی «کتوازی: پول اعمار تعمیر مکاتب در بسیاری مناطق حیف و میل شده است»، ۵ حمل ۱۳۹۷:

<https://da.azadiradio.com/a/29122497.html>

^۷ وزارت معارف افغانستان، «چالش‌های کلیدی»: <http://moe.gov.af/fa/page/2020>

سکتور معارف در قدم نخست نیازمند اصلاحات در سیستم نظام مدیریتی وزارت معارف و در قدم دوم نیازمند ایجاد یک استراتیژی ملی، منظم و همه جانبه بر بنیاد تحقیقات معیاری است که جواب‌گوی حل مشکلات موجود در نهادهای تعلیمی افغانستان باشد.

پایان

ارتباط با ما:

ایمیل: csrskabul@gmail.com - info@csrskabul.com

وب سایت: www.csrskabul.net -- www.csrskabul.com

شماره تماس دفتر: (+93) 202564049 - (+93) 784089590

hekmat.zaland@gmail.com

(+93) 775454048

محقق ارشد و ایدیتر تحلیل هفته: حکمت الله خلاند

zi.shirani@gmail.com

(+93) 764747548

محقق و مسؤول تحلیل هفته: ضیاءالاسلام شیرانی

ahmadshahr786@gmail.com

(+93) 784249421

محقق و مسؤول نشر تحلیل هفته: احمدشاه راشد